

Tellen van Schier tot Cadzand

Verslag van de World Birdwatch in Nederland op 2 oktober 2004

Gert Ottens

Inhoud:	pag.
Inleiding	3
1. De World Birdwatch in 2004	4
1.1 Europese Vogelrichtlijn	4
1.2 BirdLife International	5
2. 'Methodiek' en opzet van de World Birdwatch	6
3. De voorbereidingen	6
4. Deelnemende vogelwerkgroepen	7
5. Zenuwcentrum Zeist	9
6. De trek	10
6.1. Het weer	10
6.2. Samenvatting getelde aantallen	11
6.3. De Top 10 nader bekeken	12
6.4. Het verloop van de trek	15
6.5. Opvallende gebeurtenissen	16
7. Aandacht van de pers	18
8. De dag in de rest van Europa	18
9. Conclusie en discussie	19
10. Verwijzingen	19
Bedankt!	20
Foto omslag: Visarend (Fotonatura)	

Inleiding

Op zaterdag 2 oktober 2004 vond weer de World Birdwatch plaats. Dit evenement wordt jaarlijks door BirdLife International georganiseerd met als belangrijkste doel publiciteit en daardoor draagvlak te genereren voor vogels en de bescherming van vogels. Dit verslag probeert een beeld te geven van het verloop van die dag.

Vogelbescherming Nederland doet niet ieder jaar aan de World Birdwatch mee, mede doordat de organisatie ervan toch vrij arbeidsintensief is. De coördinatie in Europa was in 2004 in handen van de Bulgaarse BirdLife-partner BSPB en in Nederland werd het georganiseerd door Vogelbescherming Nederland.

Het 25-jarig bestaan van de Europese Vogelrichtlijn was het belangrijkste thema van de World Birdwatch. In het kader hiervan werd de deelnemende vogelwerkgroepen gevraagd zoveel mogelijk in of nabij één van de 99 Vogelrichtlijngebieden die Nederland rijk is, te tellen.

De World Birdwatch van 2004 gaat in ieder geval in Nederland de boeken in als één van de meest succesvolle ooit, zowel wat het aantal deelnemers betreft als de aantallen getelde vogels en de hoeveelheid publiciteit die werd 'veroorzaakt'.

Dankzij de tomeloze inzet van de honderden vrijwilligers in het veld en de collega's ten kantore is het voor mij in ieder geval een onvergetelijke ervaring geworden die ik graag nog eens wil meemaken. Dus wie weet: tot volgend jaar!

Gert Ottens
Medewerker vrijwilligers en vogelwerkgroepen
Vogelbescherming Nederland

Zeist, december 2004

1 De World Birdwatch in 2004

De World Birdwatch wordt jaarlijks georganiseerd door BirdLife International (zie 1.2). Het is de bedoeling dat over de hele wereld tienduizenden enthousiaste vogelaars iets laten zien van de vogelrijkdom van hun land. Vogels blijven hierdoor in de belangstelling staan en bovendien is er meer draagvlak voor beschermingsactiviteiten in de verschillende landen. Ook kan dit evenement ertoe bijdragen dat meer mensen geïnteresseerd raken in vogels (kijken) en tellen, want het is natuurlijk een leuke 'happening'. In Nederland wordt dit evenement georganiseerd door Vogelbescherming Nederland. In 2004 was de Europese coördinatie van de World Birdwatch in handen van de Bulgaarse BirdLife-partner BSPB (Bulgarian Society for the Protection of Birds).

In Europa viel de World Birdwatch 2004 samen met het 25-jarig bestaan van de Europese Vogelrichtlijn (zie 1.1). Het was daarom de bedoeling om zoveel mogelijk trekposten in te richten of vogeltellingen te houden in (of nabij, de meeste van) de 99 Vogelrichtlijngebieden van Nederland. Het is dus een uitstekende gelegenheid om het belang van Nederland voor trek- en wintervogels nog eens te belichten (bijvoorbeeld in de pers). Bijkomend resultaat is dat het belang van tellingen (meten = weten) voor de bescherming van vogels onder de aandacht wordt gebracht (zie ook 9). In de volgende twee paragrafen vinden jullie achtergrondinformatie over de Vogelrichtlijn en BirdLife International.

1.1 Europese Vogelrichtlijn

De EG-richtlijn inzake het behoud van de vogelstand, die meestal wordt aangeduid als "Vogelrichtlijn", is op 6 april 1979 in werking getreden en bestaat in 2004 dus 25 jaar. Het is een Europese richtlijn die betrekking heeft op de instandhouding van alle natuurlijk in het wild levende vogelsoorten op het Europese grondgebied van de Europese Unie. Zij betreft de bescherming van deze soorten en stelt regels voor de exploitatie daarvan. De richtlijn is van toepassing op vogels en hun leefgebieden. De Lidstaten zijn verplicht alle nodige maatregelen te nemen om de bedoelde vogelsoorten een voldoende gevarieerdheid van leefgebieden en een voldoende omvang ervan te beschermen, in stand te houden of te herstellen.

Verplichtingen

Voor de leefgebieden van de bedreigde en kwetsbare soorten, vermeld in Bijlage I van de richtlijn, moeten speciale beschermingsmaatregelen genomen worden zodat deze soorten daar waar zij nu voorkomen kunnen voortbestaan en zich kunnen voortplanten. Deze bijlage omvat 181 vogelsoorten, waarvan er in Nederland c. 60 voorkomen. Voor de bescherming van deze soorten moeten de Lidstaten Speciale Beschermingszones (SBZ's, in het engels: Special Protection Areas, afgekort SPA's) aanwijzen. Ten aanzien van de niet in Bijlage I genoemde en geregeld voorkomende trekvogels dienen soortgelijke maatregelen genomen te worden. Hierbij wordt speciale aandacht besteed aan wetlands van internationale betekenis. De Speciale Beschermingszones (inclusief Habitatrictlijngebieden) gaan deel uitmaken van het "ecologisch netwerk Natura 2000". Tevens gelden de instandhoudingverplichtingen betreffende het voorkomen van verslechtering, het tegengaan van verstoring en een afwegingskader voor de uitvoering van plannen en projecten ook voor gebieden aangewezen onder de Vogelrichtlijn.

Speciale Beschermingszones onder de Vogelrichtlijn in Nederland

Na meer dan twee jaar voorbereiding en besluitvorming (en 19 jaar na het vaststellen van de richtlijn!) werden in Nederland eind maart 2000 de eerste gebieden onder de Europese Vogelrichtlijn aangewezen door het Ministerie van LNV. De aanwijzingen zijn niet alleen voor Nederland een mijlpaal voor de totstandkoming van Natura 2000. Ons land mag zich nu rekenen tot de kleine groep van EU-lidstaten die de uit de Vogelrichtlijn voortvloeiende aanwijzingsverplichtingen grotendeels is nagekomen. In totaal vallen nu 99 Vogelrichtlijngebieden onder het beschermingsregime van de Vogelrichtlijn. Hiervan is ongeveer driekwart open water (bijvoorbeeld de Waddenzee). Ongeveer 7% van de landoppervlakte is aangewezen als Speciale Beschermingszone.

1.2 BirdLife International

BirdLife International is een wereldwijd netwerk van nationale vogel- en natuurbeschermings-organisaties, en werd opgericht in 1994. BirdLife International richt zich op de bescherming van vogels en hun leefgebieden en daarmee op het behoud van de biodiversiteit op aarde. Zij werkt daarbij samen met lokale organisaties waarbij duurzaam gebruik van natuurlijke hulpbronnen leidraad is. BirdLife International heeft inmiddels 67 nationale Partners en is wereldwijd actief in 105 landen. Deze nationale Partners vormen de kern van het BirdLife netwerk. Het gezamenlijke werk van de Partners wordt gecoördineerd door een Secretariaat in Groot-Brittannië en regionale kantoren in Europa, Amerika, het Pacifisch Gebied, Afrika, Azië en het Midden-Oosten.

Noodzaak tot samenwerken

Veel vogels zijn trekvogels. Zij verblijven maar een deel van het jaar in ons land. Het beschermen van deze vogels in Nederland is minder effectief als zij buiten ons land worden bedreigd. Bovendien wordt steeds meer internationale en Europese wet- en regelgeving opgesteld. Hiervan kunnen vogels in Nederland profiteren. Ook heeft ieder land de verplichting het behoud van de wereldwijde biodiversiteit serieus te nemen. BirdLife International biedt hiervoor een goed platform. BirdLife's wereldwijde netwerk van Partners en via hen van vrijwilligers en lokale groepen spelen een grote rol bij een veelheid aan beschermingsactiviteiten.

Met uitsterven bedreigd

Van de bijna 10.000 vogelsoorten op aarde worden er 1.186 met uitsterven bedreigd. Daarnaast gaan er nog eens 5.000 soorten beduidend in aantal achteruit. Alarmerende cijfers die vragen om een strategische aanpak. De met uitsterven en de bedreigde vogelsoorten vormen de leidraad voor de prioriteiten in het werk van BirdLife International en haar Partners: Voor de met uitsterven bedreigde vogelsoorten, die snel hulp behoeven, vormen speciale actieplannen de basis. Voor de overige soorten, waarvoor nog tijd is voor een meer geïntegreerde aanpak, worden de belangrijkste leefgebieden, zoals de Belangrijke Vogelgebieden en biotopen in kaart gebracht. Tevens wordt geprobeerd soorten die het nu nog goed doen, niet in de gevarenzone terecht te laten komen.

2 'Methodiek' en opzet van de World Birdwatch

Tijdens voorgaande Birdwatches werd vaak in de vorm van een tellint geteld. Dit is vanuit het oogpunt van het gericht vaststellen van de vogeltrek waarschijnlijk interessanter. Maar omdat de nadruk in 2004 op de Europese Vogelrichtlijn lag en omdat deze gebieden verspreid over het land liggen, is besloten hier van af te wijken. Overigens maakt dit voor de trekvogels niet uit; ze vliegen toch wel door (zie hoofdstuk 6).

Er kon worden gekozen uit trektellingen vanaf een vaste telpost (spreekt voor zich), gebiedstellingen (telling van alle vogels *in* een bepaald gebied) of anders (bijv. excursies). Tellingen in of nabij Vogelrichtlijngebieden hadden daarbij de voorkeur (zie 1.1). De deelnemers waren verder vrij om te tellen waar en hoelang ze wilden.

Al met al is het een laagdrempelig evenement, waardoor zoveel mogelijk vogelwerkgroepen mee kunnen doen. Hierin ligt meteen een ander doel van de World Birdwatch besloten: het samen buiten zijn en genieten van vogels.

Doordat de verschillende deelnemers vaak op verschillende manieren hebben geteld geeft het een leuk doorkijkje naar het fenomeen 'vogeltrek' in Nederland. Er was bovendien sprake van een interessante trekdag, waarvan enkele resultaten in Hoofdstuk 6 worden gepresenteerd.

3 De voorbereidingen

Begin mei werd aan alle (bij ons bekende) vogelwerkgroepen in Nederland een brief gestuurd met daarin de vooraankondiging van de World Birdwatch 2004. Deze werd een maand later gevolgd door een brief met daarbij een aanmeldingsformulier. Hierop werden tot begin augustus ongeveer 60 reacties ontvangen. Op dat moment werden de tellingen ten kantore op een grote kaart van Nederland aangegeven d.m.v. gekleurde punaises. Deze kaart vormt de basis voor fig. 1, zoals deze ook de website van Vogelbescherming Nederland was te zien eind september. De kaart was hier 'interactief', dat wil zeggen dat men op de site via de stippen door kon linken met een lijst van deelnemende vogelwerkgroepen per provincie.

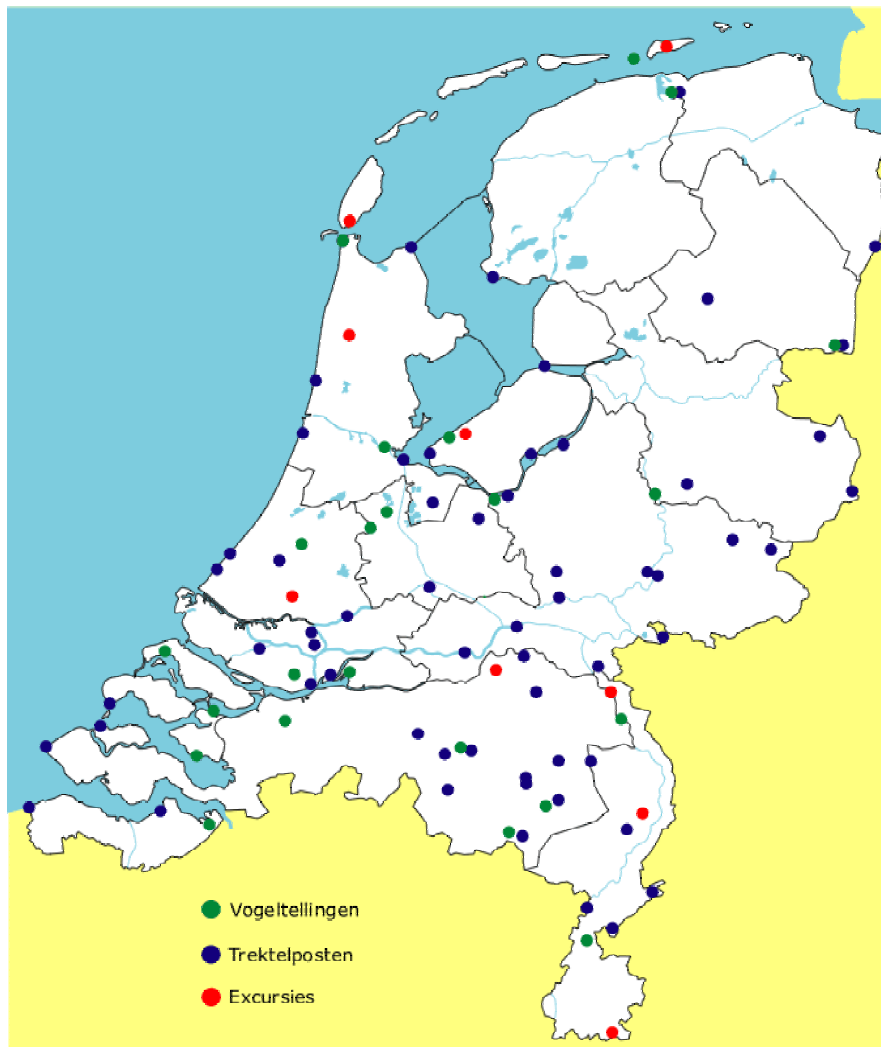
Halverwege augustus werd echter duidelijk dat de geografische spreiding van de tellingen behoorlijk onevenwichtig verdeeld was over het land. Daarom zijn nog extra inspanningen geleverd om toch zoveel mogelijk vogelwerkgroepen en telgroepen over de streep te trekken.

Tot slot kregen de deelnemende vogelwerkgroepen in de eerste helft van september een brief met daarbij meer informatie over het evenement, posters, telformulieren en een voorbeeld persbericht. Zelfs op het laatste moment waren er trouwens nog vogelwerkgroepen die zich aanmeldden.

4 Deelnemende vogelwerkgroepen:

In totaal hebben 89 vogelwerkgroepen meegedaan, met in totaal ruim 500 tellers. De deelnemende vogelwerkgroepen hadden samen 110 tellingen georganiseerd. Voor een lijst van deze werkgroepen (en telgroepen), zie pagina 20. Daarnaast heeft bijna de helft van de vogelwerkgroepen in of bij een Vogelrichtlijngebied geteld. In fig. 1 is te zien dat er een redelijke spreiding was van tellingen over Nederland. Alleen het noorden (incl. de Kop van Overijssel) bleef daarbij achter. Het oosten van Noord-Brabant was zoals vanouds weer goed vertegenwoordigd, evenals het oosten van ons land en het rivierengebied.

De provincie Zeeland was in het verleden vaak een zorgenkindje, voor wat de World Birdwatch betreft, behalve in 2004. Ook zijn enkele, meer 'professionele', telposten bereid gevonden mee te doen. Dit geldt met name voor de kuststreek.

Figuur 1. Ligging van de verschillende telactiviteiten tijdens de World Birdwatch 2004.

Bij deze figuur moet trouwens worden opgemerkt dat het de aanmeldingen tot de laatste week van september 2004 betreft, het was daarna namelijk niet meer mogelijk een update van de kaart te maken, en dat de ligging van de tellingen niet altijd exact de werkelijke situatie weergeeft.

Vogelwerkgroep 'De Hop' op telpost 'Het Zuidveld' nabij Sellinger, Groningen.

Telpost 'de Plaets' op de Strabrechtse Heide, Noord-Brabant (Vogelwerkgroep De Kempen).

5 Zenuwcentrum Zeist

Op de dag van telling werden vanuit het kantoor van Vogelbescherming Nederland in Zeist telefonisch allerhande gegevens verzameld bij de deelnemende vogelwerkgroepen, zoals: waargenomen vogelsoorten, aantallen vogels, bijzondere waarnemingen en leuke anekdotes. Het was hier een ware heksenketel. Van 12.00 tot ongeveer 19.30 werden er enkele honderden telefoontjes gepleegd vanuit Zeist. De telefoonrekening van die dag willen we dan ook liever niet onder ogen krijgen... Verspreid over de dag waren hier 11 medewerkers van Vogelbescherming Nederland mee bezig (zie pag. 20). Het viel voor ons niet mee om op zo'n prachtige dag al die mooie aantallen en soorten te noteren en zelf binnen te moeten zitten.

De resultaten werden nog diezelfde dag doorgegeven aan de coördinerende BirdLife-partner in Bulgarije, die de gegevens van heel Europa verzamelde. Van deze Europese gegevens werd een verslag voor de pers gemaakt. Ook de Nederlandse pers werd meteen bestookt met de eerste resultaten (zie hoofdstuk 7).

Joop Kleine op Telpost Dwingelderveld, Drenthe. Geen groter contrast met het zenuwcentrum denkbaar.

6 De trek

Door de grote verschillen tussen telposten en typen tellingen is het alleen mogelijk algemene conclusies te trekken over de vogeltrek over Nederland tijdens de World Birdwatch. Daarnaast zijn er ongetwijfeld dubbeltellingen opgetreden, waarvan het niet gemakkelijk is deze eruit te filteren. Een verdere analyse van de getelde aantallen is dan ook lastig. Toch kunnen er wel enkele interessante uitspraken worden gedaan over de trek die dag. In dit hoofdstuk zullen enkele opvallende aantallen en gebeurtenissen van de World Birdwatch 2004 de revue passeren.

6.1 Het weer

Voor trekvogels is het weer één van de belangrijkste factoren waarmee ze rekening moeten (of proberen te) houden (LWVT & SOVON 2002).

Over het weer van zaterdag 2 oktober 2004 kunnen we eigenlijk kort zijn: het was een prachtige dag. Over het algemeen waren de omstandigheden erg goed, al waaide de zuidwestenwind plaatselijk toch wel stevig, tot windkracht 5 aan de kust. Een zachte oostenwind had wat dat betreft waarschijnlijk tot (nog) meer vogels geleid. Het was daarentegen relatief 'warm' met temperaturen tot bijna 18° C. In het noorden van het land viel plaatselijk nog wel wat regen, maar het was overwegend droog. Kortom: ideaal weer voor zowel vogeltrek als vogelaars.

De voorlaatste week van september was een bijna stormachtige, zeer natte periode waardoor veel trekvogels (behalve zeevogels, zie 6.4) hun opmars waarschijnlijk hebben uitgesteld. De week voorafgaand aan de World Birdwatch was ook nog vrij regenachtig. Hierdoor was 2 oktober één van de eerste goede dagen van het najaar.

Tellen in het zonnetje. Telpost 'Dilkenweerd' bij Ohé en Laak, Limburg (Vogelwerkgroep IVN-Roermond).

Dat het weer wel degelijk flink roet in het eten kan gooien bleek overigens bij de World Birdwatch van 1999. Door langdurige regens en stormachtige wind werden 91.249 vogels geteld, verspreid over maar 132 soorten (zie ook tabel 1). Veel tellers gaven er toen al gauw de brui aan (evenals de meeste vogels, waarschijnlijk).

6.2 Samenvatting getelde aantallen

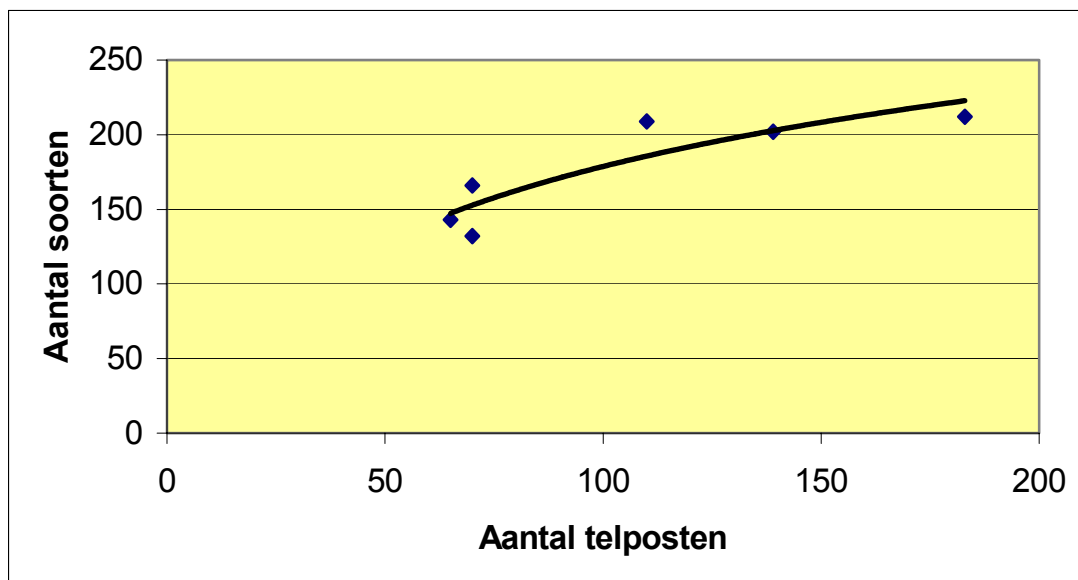
Tijdens de World Birdwatch 2004 zijn in totaal 521.072 vogels geteld, verdeeld over 209 soorten. Een vergelijking met voorgaande World Birdwatch-resultaten is te vinden in tabel 1. Hierbij moet worden opgemerkt dat een directe vergelijking tussen de verschillende jaargangen natuurlijk niet altijd opgaat. Ten eerste was er tijdens de meeste birdwatches sprake van het eerder genoemde tellint waarbij zoveel mogelijk de vogels werden geteld waarvan werd aangenomen dat het trekbewegingen betrof. In 2004 werden bovendien ook pleisterende vogels geteld.

De World Birdwatches van 1) 1993 en 2) 1995 worden hierbij overigens buiten beschouwing gelaten om dat in 1993 een poging is gedaan *alle*, op dat moment in Nederland aanwezige, vogels te tellen en er in 1995 sprake was van een speciale 'kinder-birdwatch'.

	Totaal	Aantal soorten	Aantal telposten	Gem. aantal vogels per telpost
2004	521.072	209	110	4.437
2003	189.955	166	70	2.714
2001	152.592	143	65	2.348
1999	91.249	132	70	1.304
1996	624.723	202	139	4.494
1989	504.359	212	183	2.756

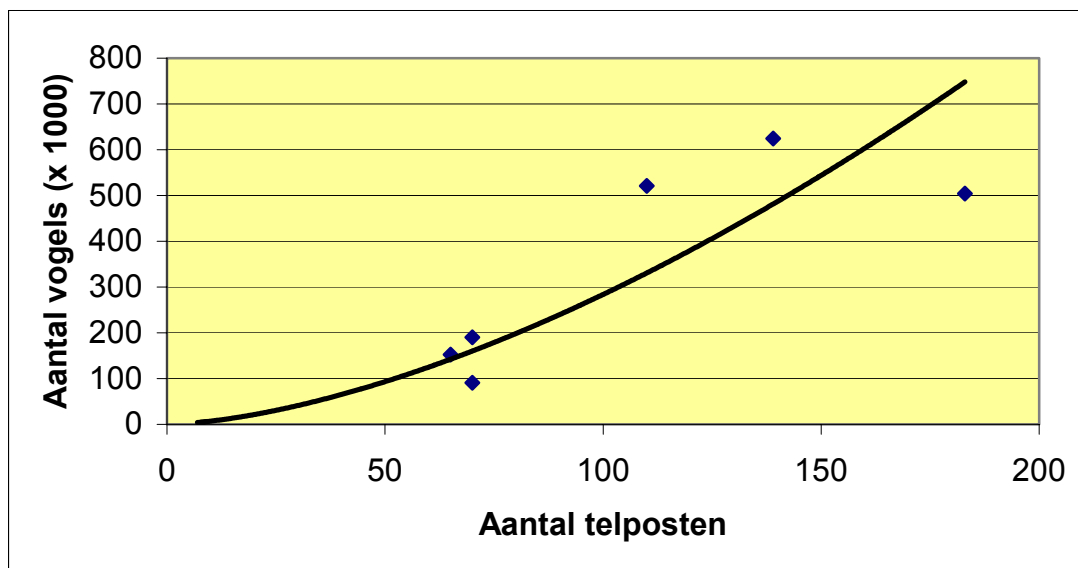
Tabel 1. De belangrijkste aantallen van de Birdwatch-evenementen.

Ook de telinspanning verschilt van jaar tot jaar. Vandaar dat ook het gemiddeld aantal vogels per telpost wordt genoemd. Interessant is het wat dat betreft dat ook in 1996 de pleisterende vogels werden meegeteld en het gemiddelde overeenkomt met dat van 2004. Overigens blijkt uit figuur 2 dat het totaal aantal soorten een functie is van het aantal telposten. Beduidend meer soorten dan het aantal van 1989 zullen waarschijnlijk dus niet gauw worden waargenomen tijdens een World Birdwatch.

Figuur 2. Aantal vastgestelde soorten uitgezet tegen het aantal telposten, tijdens de World Birdwatch-evenementen (uit tabel 1).

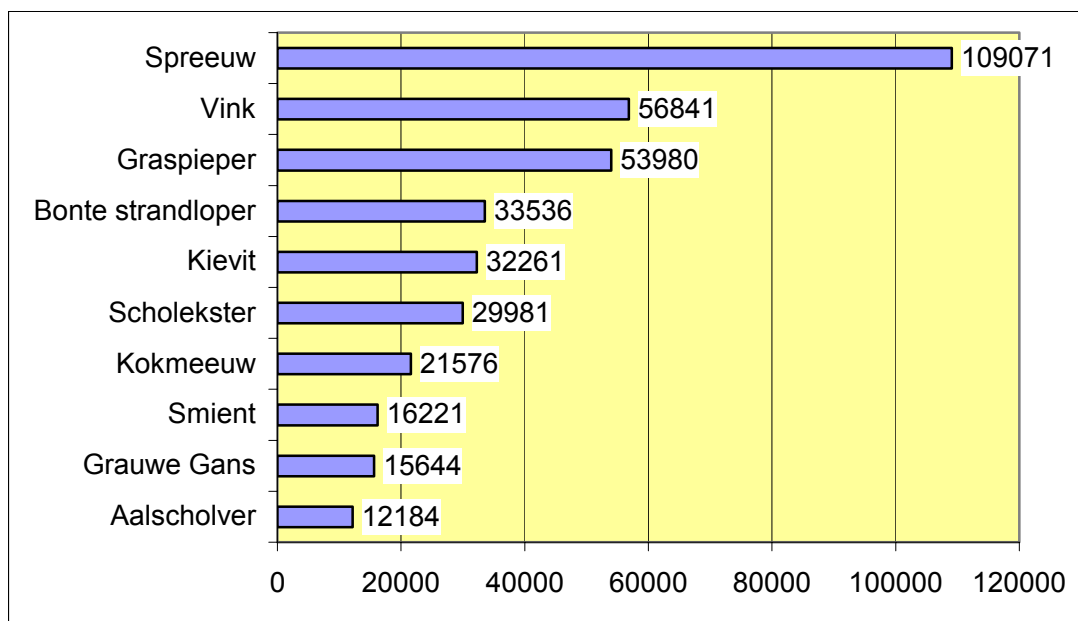
Het zal niemand verbazen dat met het aantal telposten ook het totaal aantal getelde vogels toeneemt (fig. 3). Voor een miljoen vogels zullen we waarschijnlijk dus meer dan 200 telposten moeten organiseren!

Figuur 3. Aantal getelde vogels uitgezet tegen het aantal telposten, tijdens de World Birdwatch-evenementen (uit tabel 1).

6.3 De Top 10 nader bekeken

Figuur 4 geeft de samenstelling van de gebruikelijke Top Tien weer. Spreeuw, Vink, Graspieper en Kievit staan op posities waar men ze, op grond van eerdere birdwatches, zou verwachten. Daarnaast vielen er enkele opvallende stijgers en dalers te noteren ten opzichte van bijvoorbeeld vorig jaar.

Figuur 4. Top Tien van de meest getelde soorten tijdens de World Birdwatch 2004.

Zoals gezegd is de World Birdwatch 2004 waarschijnlijk nog het beste te vergelijken met die van 1996. Ook toen stonden Bonte Strandloper (no. 5 met 44.499 getelde vogels) en Scholekster (1; 82.617) in de Top Tien, iets wat tijdens de overige birdwatches niet is voorgekomen. Andere (voornamelijk pleisterende) soorten die toen de top haalden waren bijvoorbeeld Zilvermeeuw, Smient en Wulp. Meer 'traditionele' trekvogelsoorten als Graspieper en Vink waren in 1996 evenwel op beduidend lagere posities te vinden dan in 2004 (Fopma 1996).

Enkele opvallende soorten die tijdens eerdere jaargangen vaak in de Top Tien belandden, maar daar in 2004 ontbraken, waren Houtduif en Boerenzwaluw. Wat die eerste soort betreft ligt hier waarschijnlijk het ontbreken van oostenwind aan ten grondslag, waardoor de meeste Houtduiven ten oosten van ons land passeerden. In landen als Zwitserland (152.955 geteld, groepen tot 1.000 ex.) en Litouwen (25.249) werd wel gewag gemaakt van relatief sterke trek van Houtduiven. Hoewel er in 2004 meer Boerenzwaluwen werden geteld dan tijdens alle voorgaande birdwatches (namelijk 6.403), werd deze soort naar de achtergrond gedrongen door het sterke optreden van zowel trekvogels als Zanglijster (zie 6.5) als met name de (voornamelijk pleisterende) steltlopers (zie onder).

1 Spreeuw

Het al dan niet meenemen van tellingen in de buurt van slaappleatsen (zowel tijdens de eerste als de laatste uren daglicht) kan bij deze soort een flinke slok op een borrel uitmaken. Zo vond er tijdens de World Birdwatch 1989 een toename aan vliegbewegingen plaats tegen de avond (Buurma & Kluiters 1989). Met 269.633 getelde Spreeuwen (bijna de helft van het totaal dat jaar) was 1989 evenwel de beste birdwatch voor deze soort, gevolgd door 2004.

Zoals gezegd, werden de voorlaatste weken van september gekenmerkt door overwegend slecht trekweer. Veel vogels zullen toen hebben gewacht op betere omstandigheden. De grootste aantallen Spreeuwen werden rond het IJsselmeer geteld. Hier konden grote groepen worden gevolgd, want van de 6.670 Spreeuwen die langs telpost Laaxum (Friese IJsselmeerkust) vlogen, werden er vermoedelijk zo'n 5.300 opgemerkt bij de Ketelbrug (tussen de Noordoostpolder en de Flevopolders, zie ook bij 6.5, Gaai) en 4.375 langs telpost IJmeerdijk (Natuur- en Vogelwacht Zuid-Flevoland). Deze zijn allemaal opgenomen in het totaal. Daarnaast vlogen er 5.812 langs de Stevinsluizen bij Den Oever (VWG Wierhaven). Aantallen verder in het binnenland lagen over het algemeen een stuk lager.

De Spreeuw komt ook in de top drie van verscheidene andere Europese landen voor, bijvoorbeeld in Duitsland (1) 28.785, Litouwen (1) 37.699. Al deze getallen verbleken evenwel bij het totale aantal getelde Spreeuwen in Roemenië, waar maar liefst 515.152 vogels aan het papier toe werden vertrouwd.

2 Vink

Nooit eerder werden tijdens een World Birdwatch zoveel Vinken geteld. Het was meteen het startsein voor de trek van deze soort, dit najaar. Vanaf 2 oktober werden namelijk oplopende aantallen (af en toe onderbroken door periodes van slecht weer) vastgesteld in Nederland. Normaal gesproken ligt de najaarspiek namelijk half oktober (LWVT & SOVON 2000). Mogelijk hebben de Scandinavische Vinken (in ons geval voornamelijk die uit Noorwegen) tot ongeveer een dag voor de World Birdwatch gewacht om te vertrekken.

Ook in Tsjechië (1: 70.036), Zwitserland (2: 36.219) en Duitsland (2: 12.922) stond de Vink bij de drie meest getelde soorten.

3 Graspieper

Waarschijnlijk was de trek van Graspiepers een tijd opgehoopt door het slechte weer eind september. Op 30 september kwam de trek flink op gang, waarna de aantallen langzaam afnamen tot half oktober (www.trektellen.nl). Tijdens de World Birdwatch konden we daar dus nog van mee profiteren. Graspiepers trokken die dag in een breed front over Nederland, waarbij langs het IJsselmeer sprake was van enige stuwing. Langs de Ketelbrug vlogen bijvoorbeeld 2.725 vogels. Maar ook verder in het binnenland werden soms relatief veel Graspiepers geteld, zoals de 1.254 die op telpost 'het Zuidveld', Groningen (VWG De Hop) werden geteld.

4 Bonte Strandloper

De opvallende positie van de Bonte Strandloper komt voor het belangrijkste deel op het conto van tellingen op Schiermonnikoog (16.086) en Engelsmanplaat (16.600). Toch werden ook in het binnenland op verscheidene plekken (kleine aantallen) 'Bontjes' geteld.

5 Kievit

Van deze steltloper werden ook voornamelijk pleisterende vogels geteld, alhoewel er enkele duizenden als trekkers werden genoteerd. Doorgaans leidt de eerste vorstperiode pas tot noemenswaardige verplaatsingen. Toch staat deze soort in de Top Tien van laatste drie edities van de World Birdwatch. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat lokale verplaatsingen regelmatig worden genoteerd als trekbewegingen. Samen met pleisterende vogels komt het totaal aardig overeen met dat van 1996 (zie ook 6.2).

Zowel in Litouwen (3: 14.278) als Polen (3: 2.748) behoorden Kieviten trouwens tot de meeste getelde soorten.

6 Scholekster

Net als bij de Bonte Strandloper, werden ook van deze steltlopers de grootste aantallen van de Waddeneilanden Schiermonnikoog (24.727) en Engelsmanplaat (4.500) genoteerd. Elders in het land werden nog wel enkele trekkende (of kleinere aantallen pleisterende) Scholeksters aan het papier toevertrouwd.

7 Kokmeeuw

Bij de Kokmeeuw zijn waarschijnlijk met name vogels meegeteld op weg van of naar de slaapplekken. Dit zal vooral in het rivierengebied een rol hebben gespeeld, zo telde de Vogelwacht Limburg langs de Maas op zeven telposten in totaal 10.323 Kokmeeuwen. Op de meeste overige telposten werden tot enkele tientallen vogels als trekker doorgegeven. Een andere reden voor het hoge aantal vogels zijn tellingen van pleisterende Kokmeeuwen, waarvan bijvoorbeeld op Schiermonnikoog en Engelsmanplaat resp. 3.607 en 1.260 werden geteld.

8 Smient

Hoewel een belangrijk deel van de gemelde Smienten betrekking hadden op pleisterende vogels, was in Nederland ook sprake van een trekpiek op 2 oktober met de hoogste aantallen van oktober 2004 (www.trektellen.nl). Voor deze soort is ons land een belangrijk overwinteringsgebied. Meer dan 800.000 vogels brengen hier de winter door (van Roomen et al. 2003). Aangezien de grootste aantallen doorgaans in de loop van november aankomen, hadden we tijdens de World Birdwatch dus te maken met de eerste wintergasten.

Overigens was deze soort na Brandgans en Eider de meest getelde soort (op trek) in Zweden met 69.798 exemplaren.

9 Grauwe Gans

Vanaf eind september arriveren in Nederland de eerste wintergasten uit Scandinavië. Tijdens de World Birdwatch 2004 werden trekkende Grauwe Ganzen vooral in een smalle band van de Flevopolders (IJmeerdijk, 460 vogels), via het Gooi (Corversbosch, VWG 't Gooi e.o.; 277) tot aan de Dordtse Biesbosch (Natuur- en vogelwacht Dordrecht; 593) waargenomen. Buiten deze trekbaan valt de telpost 'Drieberg' (VWG IVN-Ede) op, met 129 vogels. Een niet onbelangrijk deel van de overige doorgegeven Grauwe Ganzen zal ter plaatse zijn geteld.

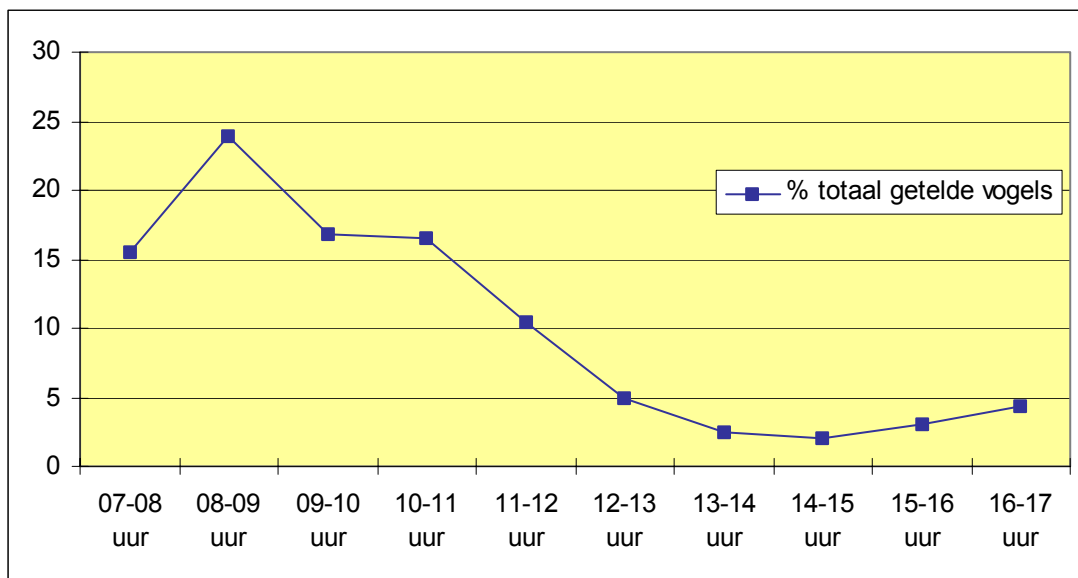
In Polen stond de Grauwe Gans op nummer 1 met 4.305 getelde vogels.

10 Aalscholver

Het doortrekpatroon van de Aalscholver vertoont opvallende gelijkenissen met die van de Grauwe Gans. Ook hier was sprake van een relatief smalle trekbaan met dezelfde projectie over Nederland en zelfs vergelijkbare aantallen. Uitzondering hierop vormt een cluster aan de Zuid-Hollandse Noordzeekust, waar maximaal 324 vogels werden geteld, langs telpost 'de Vulkaan' (WVG Den Haag).

6.4 Het verloop van de trek

In 2004 kwam de trek in de eerste ochtenduren meteen goed op gang, met name tussen acht en negen (toen een kwart van de getelde vogels passeerde), maar zakte na elf uur vrijwel in (fig. 5). Op dat moment was dus al driekwart van de trekvogels genoteerd. De World Birdwatch is dus niet weggelegd voor de langslapers onder ons. De kleine opleving aan het eind van de middag werd maar door een minderheid van de telposten meegemaakt, omdat velen ervoor hadden gekozen alleen 's ochtends te gaan tellen. Deze laatste groep telposten lijkt in de tabel oververtegenwoordigd te zijn, maar er is gecorrigeerd voor het aantal telposten per uur. De piek in de eerste uren is dus reëel, evenals de 'depressie' in de middag.

Figuur 5. Verloop van de trek tijdens de World Birdwatch 2004, in percentage van het totaal. Zie tekst.

Voor een verdere uiteenzetting zou het bijvoorbeeld nog interessant kunnen zijn het trekverloop over de dag van verschillende soorten te vergelijken. Ook het aantal soorten dat per uur werd geteld is leuk voor een verdere analyse. Hiervoor is de huidige dataset evenwel ontoereikend.

6.5 Opvallende gebeurtenissen

Eén van de meest in het oog springende fenomenen van de World Birdwatch 2004 was wel het grote aantal (Vlaamse) **Gaaien** dat werd geteld (4.186). Op de telpost Eltenberg, bij Spijk, Gelderland (VWG Arnhem) werden er maar liefst 686 vastgesteld, met groepen tot 65 exemplaren. Een deel van de 372 Gaaien die langs Laaxum vlogen kwamen werden waarschijnlijk bij de Ketelbrug opnieuw opgemerkt. De dagen na 2 oktober 2004 namen de aantallen overigens snel af (www.trektellen.nl). Ook tijdens de Birdwatch van 1996 (28-29 september) vond er een invasie van Gaaien plaats met in totaal 2.352 vogels. Overigens zijn er dat najaar waarschijnlijk zo'n half miljoen Gaaien over Nederland getrokken. Dat was dan ook één van de grootste invasies van deze soort in de afgelopen 30 jaar (LWVT & SOVON 2002). Dergelijke massale verplaatsingen worden doorgaans veroorzaakt door voedselgebrek ten noorden (of oosten) van ons land.

Ook **Zanglijsters** werden in bovengemiddelde aantallen doorgegeven, met 11,876 bleef deze soort net buiten de Top Tien. Nooit eerder werden tijdens dit evenement zoveel Zanglijsters geteld. Zelfs **Koperwieken** (3.516) bleven hierbij ruim achter.

Met 4.322 getelde **Witte Kwikstaarten** was 2 oktober 2004 voor deze soort een topdag. Het grootste deel van trekkende 'witte kwikken' werden in het zuidoosten van het land geteld, met als koploper de telpost 'Dilkensweerd' (VWG IVN-Roermond) met 640 vogels. Andere telposten met grote aantallen waren: het 'Hildsven' (VWG IVN-Oisterwijk) waarvandaan 335 Witte Kwikstaarten werden doorgegeven en 'Aan de Majoor' (VWG De Haeselaar), met 304 vogels.

Ondanks de vrij stevige westenwind en de daardoor niet optimale omstandigheden voor thermiek, werden er toch redelijke aantallen **roofvogels** geteld. Zo werden nog 955 Buizerds en 389 Sperwers gemeld. Ook werden er bijvoorbeeld 75 Bruine Kiekendieven, maar liefst 41 (ook pleisterende) Slechtvalken en 46 Smellekens geteld en 45 (vertrekkende) Boomvalken doorgegeven. Erg leuk waren ook de zeven Visarenden, drie Rode Wouwen en drie Wespendienven die werden genoteerd.

Buizerds werden in redelijke aantallen doorgegeven (foto: Arie Ouwerkerk).

Een aparte tak binnen de 'trektel-sport' is toch wel de **zeetrek**. Terwijl landtrek meestal plaats vindt onder gunstige weersomstandigheden, worden de grootste aantallen zeevogels pas waargenomen tijdens flinke noordwesters (die vaak gepaard gaan met overvloedige neerslag). Daarnaast is zeetrek doorgaans (natuurlijk) beperkt tot de kust. Dit gaat voor landtrek (door stuwing) ook wel op, maar toch passeren veel soorten in een breed front over ons land. In 2004 waren er een viertal zeetrek-telposten bereid gevonden hun gegevens door te spelen. Het weer was op 2 oktober waarschijnlijk 'te goed', maar genoeg voor 4 Kleinste Jagers, 10 Grote Jagers, 50 Jan-van-Genten en enkele Middelste Jagers. De bekende telpost bij Westkapelle, Zeeland, was hierbij hofleverancier.

Een week eerder waren langs de kust, met name bij Westkapelle, de grootste aantallen zeevogels geteld sinds halverwege de jaren tachtig, met 500 Noordse Pijlstormvogels, 448 Vaal Stormvogeltjes, 79 Kleinste Jagers en 25 Vorkstaartmeeuwen! Hiervoor kwam de World Birdwatch helaas te laat.

Natuurlijk worden tijdens iedere editie van de World Birdwatch **zeldzaamheden** waargenomen, de spreekwoordelijke 'krenten in de pap'. Enkele eervolle vermeldingen van 2004 zijn: een Zwarte Ooievaar, een Koereiger (Krimpenerwaard), een Zeearend (Oostvaardersplassen, waar anders), een Grote Burgemeester (telpost de Vulkaan), hier kwam ook een Roodkeelpieper langsgevlogen en er werden verspreid over het land vier Grote Piepers geteld. Ook werden er nog drie Ortolanen waargenomen. In dit overzicht mogen ook de 106 Kleine- en 85 Grote Zilverreigers niet ontbreken, al zijn dat geen 'echte' zeldzaamheden meer.

Op Schiermonnikoog bevonden zich drie van deze Bladkoningen (foto: Arie Ouwerkerk).

Tot slot werd waarschijnlijk nog een nieuwe (maar ontsnapte) soort voor Nederland waargenomen, een Chileense Kievit (*Vanellus chilensis*) bij telpost 'Polsmaten' (Vogelbeschermingswacht Noord-Veluwe).

7 Aandacht van de pers

Gedurende de dag deden wij verslag aan de landelijke en regionale pers, de eerste (voorlopige) aantallen waren op 2 oktober om 18.30 uur bekend. Helaas werd het nieuws die dag gedomineerd door een massale demonstratie in Amsterdam. Toch is er behoorlijk veel aandacht voor de World Birdwatch 2004 geweest.

Zo werden op 2 oktober het NOS journaal van 18.00 en 20.00 uur, het Jeugdjournaal en Omroep Zeeland gehaald op televisie. Zondag 3 oktober besteedden VARA's Vroege Vogels en het Radio 1 journaal er aandacht aan.

Daarnaast hadden de meeste landelijke dagbladen op maandag 4 oktober een stuk(je) geplaatst over de World Birdwatch en was er ook in de regionale pers veel belangstelling voor het evenement. In ongeveer 40 plaatselijke en regionale kranten werd er soms vrij uitgebreid over geschreven. Bij verschillende telposten kwam in de loop van de dag een journalist op bezoek.

Met koppen als: 'Vogelaars hebben de dag van hun leven' (Rotterdams Dagblad), 'Ogen te kort bij vogeltelling' (De Dordtenaar), maar ook 'Wind spelbreker bij teldag trekvogels' (Haarlems Dagblad), werd deze editie van de World Birdwatch samengevat.

8 De dag in de rest van Europa

In 29 andere Europese landen werd ook op 2 oktober geteld in het kader van de World Birdwatch. Koploper, zowel wat het aantal vogels als soorten betreft, was Zweden. Hier werden (door 578 tellers op 'maar' 30 telposten) 957.520 vogels geteld, verdeeld over maar liefst 237 soorten. Meest algemene soort was hier de Brandgans met 205.637 getelde vogels.

In Roemenië werden door 375 tellers 552.503 vogels vastgesteld (181 soorten), waarvan 515.152 Spreeuwen. Nederland staat dus op een welverdiende derde plaats! Dan volgt Hongarije met 479.959 getelde vogels (153 soorten). Hier waren verspreid over het land 146 activiteiten (telpunten, excursies etc.).

Overigens waren in Europa die dag op ongeveer 1000 telposten, bijna 19.000 (!) tellers actief. Wat dat laatste betreft spande Zwitserland de kroon: hier liepen maar liefst 4.922 tellers rond in het veld.

Langs de kust van de Baltische Staten werden bijna 20.000 Kraanvogels waargenomen. Andere hoogtepunten waren: vijf Dwergaalscholvers (Kroatië), 2.108 Schreeuwarenden (Bulgarije), Keizerarend (Tsjechië), Kleine Vliegenvanger (Malta), Blonde Ruiters, Zwarte Ibis en Roze Spreeuw (Zweden) en Steppekieveit (Turkije).

In Gibraltar werd gezien hoe Scopoli's Pijlstormvogels op vliegende vissen jaagden, terwijl deze opgejaagd werden door dolfinen!

In totaal werden in Europa trouwens ruim drie en een half miljoen vogels geteld!

9 Conclusie en discussie

Zowel waar het de getelde vogels, de grote animo onder vogelwerkgroepen om mee te doen, als de aandacht van pers betreft, was de World Birdwatch 2004 een groot succes. Voor de deelnemers in het veld zal ook het aspect 'samen tellen' een grote rol hebben gespeeld. Het feit dat honderden vogelaars over het hele land (en zelfs duizenden verspreid over heel Europa!) een mega-simultaan-telling houden is natuurlijk erg aansprekend. Ook het enthousiasme van de tellers tijdens de belrondes spreekt wat dat betreft boekdelen. De World Birdwatch is niet alleen een 'publiciteitsstunt' voor de wereldwijde bescherming van vogels, maar ook zeker voor het werk (en belang) van vogelwerkgroepen en andere vrijwilligers.

In 2004 (ook in 2003) werd afgeweken van het gebruikelijke tellint. Hoewel de getallen van een dergelijke telling waarschijnlijk leuker zijn voor een bewerking, konden tijdens deze nieuwste editie van de World Birdwatch nog wel uitspraken worden gedaan over de aantallen.

BirdLife International organiseert dit evenement sinds 1993 jaarlijks, terwijl Vogelbescherming Nederland (nog) niet ieder jaar meedoet in verband met de beperkte tijd om het te kunnen organiseren. Het succes van het evenement, zowel bij vogelaars als de media, is een reden om er ook in Nederland een jaarlijks terugkerende 'happening' van te maken. Het is namelijk ook een nuttig gebeuren voor de relatie tussen Vogelbescherming Nederland en de vogelwerkgroepen.

10 Interessante literatuur

Buurma, L. & Kluiters, J. 1989. 183 x 12 uur. Vogeltrek in Nederland. Zeist.

Fopma, A. 1996. Verslag van de European Birdwatch 1996. Zeist

Fopma, A. & Eggenhuizen, T. 2001. Trekvogels door het lint. Verslag van de World Birdwatch op 29 september 2001. Zeist.

Lensink, RL. 2000. Vogeltrek door weer en wind. World Birdwatch 1999. Zeist.

Lensink, RL. & Kwak, R. 1993. 500 x 8 uur. Vogels tellen in Nederland. Zeist.

LWVT & SOVON. 2002. Vogeltrek over Nederland. Haarlem.

Van Roomen, MWJ., van Winden, EAJ., Koffijberg, K., Kleefstra, R., Ottens, G.

Voslamber, B. & SOVON Ganzen- en zwanenwerkgroep. 2004. Watervogels in Nederland 2001/2002. Beek-Ubbergen.

Voor wie meer wil weten over vogeltrek in Nederland, en dan met name recente gegevens, kan de website www.trektellen.nl van harte worden aangeraden.

Bedankt!

Allereerst wil ik hierbij de honderden enthousiaste tellers (verenigd in vogelwerkgroepen en telgroepen) bedanken die op zaterdag 2 oktober meededen:

VWG Alkmaar, Altenatuur, VWG Arnhem, A Rocha Nederland, Avifauna Groningen, VWG Bathmen, Ver. Besch. Weidevogels en jong wild, Telgroep de Bloedberg, Vogelwacht Borculo, VWG Castricum, Natuur- en vogelwacht Culemborg, VWG Den Haag, VWG Den Helder, Telgroep Diemen, Natuur- en vogelwacht Dordrecht, VWG 't Duumpje, Telgroep Dwingelderveld, VWG Eibergen, Telgroep Engelsmanplaat, VWG Etten-Leur, VWG 't Gooi e.o., VWG De Haeselaar, VWG Hoeksche Waard, VWG 't Hökske, VWG De Hop, VWG De IJsselstreek, VWG IVN-Baarlo/Maasbree, VWG IVN-Bakel, VWG IVN-Bernheze, VWG IVN-De Ronde Venen, VWG IVN-Den Bosch, VWG IVN-Ede, VWG IVN-Emmen, VWG IVN-Helden, VWG IVN-Losser, VWG IVN-Nieuwkoop/Noorden, VWG IVN-Nijkerk, VWG IVN-Nuenen, VWG IVN-Oisterwijk, VWG IVN-Roermond, VWG IVN-Vaals, VWG IVN-Valkenswaard, VWG De Kempen, Telgroep Ketelbrug, VWG De Klamper, VWG KNNV-de Bevelanden, VWG KNNV-Eindhoven, VWG KNNV-Tilburg, VWG De Maasvallei, VWG De Peel, VWG Koudekerk/ Hazerswoude e.o., Natuur- en VWG Krimpenerwaard, Telgroep Laaxum, VWG Landschapsbescherming Goeree-Overflakkee, VWG Lunteren, VWG Maas en Waal, Madese Natuurvrienden, VWG Natuurvereniging Tholen, VWG Oost-Veluwe, VWG Ootmarsum, VWG Oriolus, VWG Oss e.o., VWG Ouderkerk, VWG Ridderkerk-Barendrecht, VWG Rijk van Nijmegen e.o., VWG Roerstreek, Natuur- en vogelwacht Rotta, VWG Schouwen Duiveland, VWG Stad en Ambt Doesborg, VWG Steltkluut, Stichting Weidevogels, VWG Texel, Vogelbeschermingswacht Noord Veluwe, Vogel- en natuurwacht Zuid Flevoland, Vogelwacht De Maasheggen, Vogelwacht Uden, Vogelwacht Utrecht afd. Amersfoort Vogelwacht Utrecht afd. Nieuwegein/IJsselstein, Vrijwillige weidevogelbescherming, Telgroep Westkapelle, VWG Wierhaven, Werkgroep Flora & Fauna, West-Brabantse VWG, VWG Zoetermeer, VWG Zuid-Kennemerland en VWG Zwijndrechtse Waard.

Daarnaast waren de volgende personen en collega's onmisbaar in het totstandkomen van de World Birdwatch 2004: Sylvia Andonova (BSPB), Johan Bos (Tekst in Uitvoering), Nicola Crockford (BirdLife International), Adrian Long (BirdLife International), pizzeria Monte Rosso, Arie Ouwerkerk en Gerard Troost (www.trektellen.nl).

Bij Vogelbescherming Nederland gaat het om: Marc Argeloo, Bernd de Bruijn, José van Doorn, Barend van Gemerden, Pien Eekhout, Peter Hoppenbrouwers, Liane van der Mispel, Kees de Pater, Hans Peeters, Toon Voets, Joke Winkelman en Monique Wisman.